

«Ništa osim <Filozofije slobode> ...»

Walter Johannes Stein

Prema jednom razgovoru sa Rudolfom Štajnerom¹

Rudolf Štajner je kroz svoju sudbinu bio došao do jedne vrlo važne ličnosti, dok je slušao predavanja na Tehničkoj visokoj školi u Beču. Karl Julius Schröer², tada profesor za Istoriju nemačke književnosti na Tehničkoj visokoj školi u Beču, bio je usamljen čovek, koji je tkao svetski značajne i svetski obuhvatne misli. Njegov susret sa tada mladim Rudolfom Štajnerom bio je jedan duhovni događaj.

Značaj Schröera se može izmeriti, ako se preduzme napor, da se iz njegovih pojedinačnih rečenica i aforističkih napomena načini ozbiljan materijal za studiranje. Tada se na primer u njegovoј Istoriji nemačke književnosti³ nalaze rečenice, koje nadaleko osvetljavaju hod razvoja naroda kroz stoleća. Ja sam nešto od toga nagovestio u mom uvodu za Schröerovo značajno Faust-izdanje⁴. Ono nažalost u svom novom izdanju nije više moglo da bude objavljeno uz pomoć Rudolfa Štajnera. Da se ovo ipak još desilo, tada bismo u njegovim dodacima za Schröerove komentare mogli da saznamo, kako je njegov duh dopunio Schröerovu duhovnu vrstu.

Pošto mi je Rudolf Štajner u razgovoru, koji sam mogao da vodim sa njim na jednom zasedanju u Holandiji⁵, rekao ponešto o njegovom susretu sa Schröerom, što i drugim ljudima može biti dragoceno, sme se to možda takođe ovde reći.

Rudolf Štajner je zatekao Schröera zaposlenog sa tim, da obradi Geteovo celokupno delo za Kürschnerovo opsežno delo nemačkog spisateljstva, „Kürschnerova nemačka nacionalna književnost“. Schröer se osećao sposobnim i bio je to u obuhvatnom smislu reči, da izda Geteova književno-dramska dela. Ali je ustuknuo pred komentarisanjem Geteovih *prirodno-naučnih* radova. Doduše Schröera je njegov vlastiti sudbinski put načinio učiteljem nemačke književnosti na jednoj Tehničkoj visokoj školi, ali on nije mogao doneti odluku, da savlada osećanje, da je on laik na polju fizike, mineralogije i biologije.

Schröer nije mogao da ide putem, kojim je krenuo Herman Grimm, da oda priznanje Geteovom učenju o bojama kao stilskom remek-delu, ostavivši sadržaj po strani. U tom trenutku njegov pogled je pao na mladog Rudolfa Štajnera, koji je obe stvari obuhvatao na isti način: humanističku i realističku stranu znanja. Tako je on pitao mladog istraživača, da li je voljan da preuzme izdanje Geteovih prirodno-naučnih spisa.

Šta je Rudolf Štajner doživeo kroz ovaj zadatak i kako mu je on, time što je preuzeo nalog, postao kao sudbinska prekretnica, to bih htelo ovde da prikažem. Rudolf Štajner je spoznao: To nije bila *njegova* sudbina, već je to bila *Schröerova* sudbina, da Geteov prirodno-naučni pogled novo-oživljen posreduje 19. stoleću koje se završavalо.

Rudolf Štajner kaže u svom *Životnom putu*: „Na mom odnosu prema radu o Geteu mogao sam sasvim očigledno da posmatram 'kako deluje karma u čovekovom životu'. Sudbina se skuplja iz dva oblikovanja činjenica, koje u ljudskom životu srašćuju u jedno jedinstvo. Jedno ističe iznutra iz poriva duše; drugo prilazi čoveku iz spoljašnjeg sveta. Moji sopstveni duševni nagoni išli su prema gledanju duhovnog; spoljašnji duhovni život sveta doveo je rad na Geteu do mene. Ja sam morao da dovedem do harmonije te dve struje, koje su se srele u mojoj svesti. Poslednje godine svojeg prvog odeljka života sam proveo opravdavajući sebe naizmenično pred samim sobom i pred Geteom.“⁶

Rudolf Štajner je dakle unutrašnji rad na jednom pogledu na svet, koji je trebalo da odradi Schröer, preuzeo u sopstvenu dušu. Schröer pak nije mogao da načini korak u prirodnu nauku. To doba nije dalo most, koji bi za to bio neophodan.

Sâma prirodna nauka nalazila se tada na jednoj prekretnici. Pitanje je bilo, da li će to doba morati da razdvoji umetnost, nauku i religiju – razdvajanje, u kome je Niče video izrastanje njegove duhovne patnje – ili da li bi bilo moguće to, da se umetnost, nauka i religija ponovo saberi kao nekada u Grčkoj, gde su nekada unutar antičkih misterija živele kao jedinstvo, i gde je ceo čovek bio realnost. Niče je naravno u svojoj knjizi *Rođenje tragedije iz duha muzike* ukazao na Sokratovo doba, kada pokazuje, gde je nastupio onaj jaz, koji živi u razdvajanju nauke i umetnosti. A Gete je formulisao svoju čežnju u tom pravcu, time što je rekao: „Ko poseduje umetnost i nauku, taj ima i religiju, ko obe ove ne poseduje, taj ima religiju.“ Rudolf Štajner je u toj nemogućnosti, u koju se osećao premešten književnik Schröer kroz Geteove prirodno-naučne rade, video pred sobom patnju tog doba. Tragediju, koja je u Ničeovoj duši imala tako katastrofalan završetak, pokazao je Rudolf Štajner ovde u njenoj praslici, da je nešto moralo da se desi za čovečanstvo, što je trebalo da se desi kroz Schröera, ali nije moglo da se desi. I tako je proizašla odluka u mladalačkoj duši Rudolfa Štajnera, u kojoj su već tada u slikama živeli patnja čovečanstva i cilj čovečanstva, da prinese žrtvu. Rudolf Štajner je rekao: „Ja sam se tada odlučio, da Schröerovu sudbinu živim kao svoju sopstvenu uz odricanje od proživljavanja mog sopstvenog sudbinskog puta.“ Na ovaj je on vraćen tek pri novom osnivanju Antropozofskog društva, dok je sve to, što se nalazilo između, proizašlo u izuzetnoj meri iz preuzimanja sudbinskih puteva, kojima je trebao ići Schröer.

Rudolf Štajner kaže u *Životnom putu*, da je njegov sopstveni put vodio do duhovnog pogleda. Šta kao sudbina deluje preko od zemaljskog života do zemaljskog života, to se nalazilo pred njegovom dušom. Da ovo konkretno izradi bila je *njegova* misija. Ali svet je najpre zahtevao nešto drugo od njega, naime preoblikovanje prirodno-naučnog mišljenja. Klice, koje se nalaze kod Getea, tek je trebalo oživeti. U istini pak bio je ovo Schröerov zadatak a ne njegov. Tako se on prvo odlučio da odgađanjem svoje sopstvene misije, uradi to, što je trebalo svetu; on je preuzeo Schröerovu misiju.

„Time što sam tada doneo ovu odluku, ja sam doživeo biće slobode. Mogao sam da napišem moju 'Filozofiju slobode', jer sam doživeo šta je sloboda.“

Dok je Rudolf Štajner ukazivao na to, dao je ključ za svoju životnu sudbinu. Dve snage vladaju u ovom životu. Jednom sve ono, što je Rudolf Štajner učinio svojom sudbinom tako, da je on Schröerov nerazrešiv zadatak preuzeo na sebe, i drugo sve to, što je bilo uređeno u njegovoj vlastitoj sudbini. Ko čita prikaz njegovog životnog puta i nosi u svesti ovo dvojstvo, svuda će nalaziti ukazivanje na isto. Rudolf Štajner je našao, kada je svoje vlastite poglede uporedio sa onim, koji su se formirali u Schröerovom duhu, više od različitosti mišljenja dve individualnosti. On je video individuu kako se nalazi u velikim odnosima istorijskih struja i prepoznao je Geteovu duhovnu vrstu kao tu platoske škole. Kako je Gete mislio o Prabiljci, tako je Platon razmišljao o idejama, koje se nalaze u osnovi čulnih činjenica. I on je našao, da Schröer kao istraživač Getea kroz svoj život u platoskom svetu ideja nije više bio u stanju, da nađe most, koji od ideja vodi do realne stvarnosti. On je u Schröeru video usamljenu visinu ovog nadsvetskog duševnog raspoloženja. I to je za njega bio problem čovečanstva; on je osećao kao neku nužnost, da se pronađe ovaj most.

Bile su to takve misli, koje su ga podstakle, da se pozabavi sa Geteovom „Bajkom o lepoj Ljiljani i zelenoj zmiji“. On je video carstvo Ljiljane, to znači duha, da unutar platonizirane struje deluje tako, što dodir sa stvarnošću nije mogao da se dogodi sa puno života. Video je zelenu zmiju, koja je trebala da obrazuje most između sveta duha i čulnog sveta, nagnanu ka odluci da se žrtvuje.

Misao na ovu žrtvu živila je u njegovoju duši. „Štimung, sa kojim sam stupio u Vajmar“, tako priča on u *Životnom putu*, „bio je obojen mojim prethodnim temeljnim bavljenjem s platonizmom. Mislim da mi je taj štimung mnogo pomogao, da se snađem u svojem zadatku u Geteovom i Šilerovom arhivu. Kako je živeo Platon u svetu ideja, a kako Gete? To me je zanimalo dok sam išao iz arhiva i vraćao se u njega; to me je takođe zanimalo dok sam sedeо nad hartijama Geteove ostavštine.“⁷ Rudolf Štajner je saznavao sve više, da je jaz između prirodne nauke, štaviše nauke uopšte, i umetnosti i religije bio vodio natrag do jednostranog naknadnog delovanja platonizma. On je to, što je o ovoj povezanosti saznao, jasno iskazao u svojoj knjizi *Geteov pogled na svet*.⁸ Tamo on upućuje na Aristotela. On kaže, Platon je čovečanstvo odveo na zaobilazni put u jednostranom precenjivanju idejnog sveta. Bacon je zatim stvorio obrnuti platonizam u potpuno pogrešnom shvatanju značenja ideje, u jednostranom samo-se-osloniti na čulni svet. On je prozreo, da se stvarnost nalazi u harmoničnom balansu oba, i da je Aristotel pokazao ovaj put. Ja sam pitao Rudolfa Štajnera, kako on sâm gleda na svoj pogled kao da se nalazi u istoriji filozofije. On je odgovorio: „Ja sam povezaо dva elementa. Od Johana Gotliba Fihtea sam naučio šta je izvršenje namere, ta Ja-aktivnost koja se povukla od spoljašnjeg sveta. Ali od Aristotela sam uzeo punoču te sve-obuhvatne empirije. Samo ko zna da dopuni Fihtea pomoču Aristotela, nalazi punu stvarnost, i to je bio moj put.“⁹

Karl Julius Schröer (1825-1900)

Schröer pak nije našao ovaj put do stvarnosti, koji je pokazao Aristotel, a sa njim nije našlo ovaj put ni celo doba. U Schröeru je Štajner video simptomatično predočen svetski čas. Dionizijev i Apolonov princip se više nisu sastajali. Da je to tako bilo, kasnije je pokazala Ničeva katastrofa. Da je ovo bio problem, niko nije veličanstvenije formulisao od sâmog Ničea u *Rođenju tragedije*.

U toj tragediji Niče je video oba elementa. I Rudolf Štajner je spoznao, zašto je Aristotel dao pravu definiciju tragedije, a ne Platon. Tako je za Rudolfa Štajnera bio pokazan put: valjalo je naći moderan nastavak za Aristotelov put, koji u sadašnjosti nije mogao da se završi kod Tome Akvinskog. Jer je u skolastici vera i mišljenje bilo to, što je dalo stvarnost.

Prirodno-naučno doba pak zahtevalo je gledanje i mišljenje. Naći ovaj put gledanja, on [R. Štajner] je prodorno karakterisao u završnoj rečenici svoje knjige *Zagonetke filozofije* kao zadatak sadašnjice.

Tako su u životu Rudolfa Štajnera bile utkane dve istorijske struje, jedna kroz njega samog, jedna reprezentovana kroz sve to, što je bilo u individualnosti Karla Juliusa Schröera. Upravo time što je Rudolf Štajner jedno žrtvovao drugom u slobodnoj odluci, nastala mu je „antropozofija“. On je rekao: „U svakom doživljaju slobode su utkane tri stvari. One se pojavljuju kao jedinstvo u momentu, kada se doživljaj događa, ali kasniji tok života dopušta da odvojeno postanu svesne. Doživi se to, što se ima učiniti, kao unutrašnja slika, koja se podiže kao delatnost moralne slobodne fantazije. Kao prava imaginacija se pojavljuje, šta je odlučeno da se uradi, jer se to mora naći kao dostojno ljubavi. Drugo, što je sadržano u jedinstvenom doživljaju, jeste impuls, kojim se bude opomenut od viših moći, da se sledi to što unutarnje proklijava. 'Učini to', kažu unutrašnji glasovi, i primećivanje istih je jedna opažljiva inspiracija. Ali još je neki treći element utkan u tom jedinstvenom doživljaju. Kroz to delo postaviti sebe u neku spoljašnju sudbinsku okolinu, u koju se nikada ne bi stupilo bez doživljaja slobode. Sada se sretnu drugi ljudi, biva se vođen na druga mesta, kroz to, da to unutarnje, intuitivno dohvaćeno sad postaje sudbinsko koje dolazi od spoljašnje okoline. Pokazuje se situacija prave intuicije.“ – „Vidite“, rekao je Rudolf Štajner, „ova tri jedno u drugom utkana doživljaja kasnije su se razdvojila, izolovano su postali svesni, tako da su imaginacija i inspiracija i intuicija kao akti saznanja bili svesni.“ I ovo naknadno osvećavanje onoga, što je u momentu tog slobodnog dela bilo doživljeno prema Schröeru, dok se Rudolf Štajner postavio u Schröerovu sudbinu, to je antropozofija. „Antropozofija“, rekao je on, „je čovek. To je ovaj čovek, koji biva stvoren kroz slobodno delo.“

Pitao sam Rudolfa Štajnera: „Šta će još preostati od Vašeg dela kad prođu hiljade godina?“ On je odgovorio: „Ništa osim 'Filozofije slobode'. Ali u njoj je sadržano sve drugo. Ako neko realizuje akt slobode koji je tamo opisan, on će naći čitav sadržaj antropozofije.“ Ja sam rekao: „Kada ste pisali 'Filozofiju slobode', da li ste već bili svesni hijerarhija, koje opisujete u Vašoj 'Tajnoj nauci' i na drugim mestima?“ „One su bile svesne“, rekao je Rudolf Štajner, „ali jezik, koji sam tada govorio, nije davao još nikakve mogućnosti formulisanja. Taj je došao kasnije. Ali kroz 'Filozofiju slobode' čovek se podiže do opažanja čoveka kao čisto duhovnog bića. I mada 'Filozofija slobode' ovo samo opisuje, tako je ipak istinito, da taj, ko se probije do doživljaja slobode, zatim u okolini duhovnog čoveka, koga tada opaža, nalazi hijerarhije. Jer sve one su u čoveku, a u duhovnom gledanju se pojavljuje, šta je u čoveku, kao duhovna okolina. Stoga one nisu u tome formulisane, ali su sadržane u 'Filozofiji slobode'.“¹⁰

Ja sam dalje pitao: „Pa u čemu je razlika između prirodno-naučnog i istorijsko-literarnog saznanja?“ „Stvarno saznanje u ove dve oblasti,“ rekao je Rudolf Štajner, „je ovo: Prirodna nauka sa svojim mislima obuhvata aveti.¹¹ Samo Vi morate tu reč da uzmete u izvornom smislu. Šta kosmos prede, šta planete tkaju, to dohvata prirodno-naučno mišljenje. Istorijsko pak dohvata demone.¹² Takođe i ovu reč treba uzeti u

njenom plemenitom smislu. Kao što Sokrat govori o svom demonu (daimonion), o tom geniju ili Plutarh o svom geniju, koji u obliku jedne zvezde vodi čoveka i koju on sledi kao dobrog vođu. Svaka istorijska činjenica je daimon u smislu Grčke. I ako se obe istovremeno dohvate, ako se približi obema u njihovoј najplemenitijoj formi, tako je to jedan put. Da, to je stvarni put. Istorijeske misli su kao ogled (pokus) mišljene misli. Mora se moliti svet duhovnih bića, da on produševi iste. Tada se one koriguju, a onda tokom vremena postaju istina. I prirodno-naučne misli su takođe kao ogled mišljene misli. One se moraju nuditi kosmosu, zatim će postati umetničke slike, imaginacije. I tada, ako se istovremeno ide na oba puta, ako se dostigne prirodno-naučna imaginacija i istorijska inspiracija, tada će se i sam život promeniti, sudbina će se preobraziti. Onda se čovek žrtvено stavlja u struju sveta i svečano obavlja svoju sudbinu. To je taj put, to je antropozofsko saznanje, to je antropozofski život.¹³

¹ Iz : W. J. Stein/Rudolf Steiner – *Dokumentacija putokaznog zajedničkog delovanja* (izd. T. Meyer), Dornach, 1985, str. 293 i dalje.

² Karl Julius Schröer je živeo od 1825. (Pressburg) do 1900. (Beč). Prvi susret Rudolfa Štajnera sa Schröerom pada u jesen 1879. godine, kada je Rudolf Štajner imao 18 godina.

³ Tačan naziv je: *Istorijska nemačka književnost – Udžbenik i čitanka za školu i kuću*. Pešta 1853.

⁴ *Geteov Faust*, sa uvodom i tekućim tumačenjem izdao K. J. Schröer. Leipzig 5. izd. 1907, 6. izd. Stuttgart 1926. (sa predgovorom W. J. Stein-a)

⁵ Radi se o jednom "antropozofsko-naučnom kursu" za akademike, koji je održan od 7-29. aprila 1922. u Den Haagu. Na ovom zasedanju predavanja su držali i brojni Štajnerovi učenici (takođe W. J. Stein). Predavanja R. Štajnera u Haagu objavljena su pod nazivom *Značaj antropozofije u duhovnoj životu sadašnjice* (GA 82). W. J. Stein je održao dva predavanja „Geteov značaj unutar celokupnog razvoja čovečanstva“ i „Povezanost teorije saznanja sa organskom naukom“. O ovom kursu Rudolf Štajner je dao jedan izveštaj (nije u GA), u kome je na jedinstven način skicirao kratke portrete govornika (koji su pored njega bili na zasedanju) i njihovih tema: „Moje holandsko i englesko putovanje“, *Das Goetheanum*, god. 1, br. 39, 7. maj, Dornach 1922.

⁶ Rudolf Štajner, *Moj životni put*. GA 28, pog. 12 (Wort 2006.)

⁷ Ibid. pog. 14 (Wort 2006.)

⁸ Rudolf Štajner, *Geteov pogled na svet*. GA 6.

⁹ Uporedi za to „drugi podsticaj“ Rudolfa Štajnera (W. J. Stein/Rudolf Steiner – *Dokumentacija putokaznog zajedničkog delovanja*, Dornach, 1985, str. 42 i dalje), u kome se polarnost Aristotel-Fihte, koju je Rudolf Štajner uzeo za temelj svog nastojanja, obrađuje još opširnije i diferenciranije.

¹⁰ Upor. „treći“ podsticaj na str. 44 i dalje iste knjige

¹¹ Sa nekog *negativnog* stanovišta Rudolf Štajner karakteriše avetijsku prirodu moderne prirodno-naučne slike sveta u predavanju od 11. oktobra 1918, sadržano u *Polarnost trajnosti i razvoja u čovekovom životu* (GA 184), u obuhvatnoj kulturno-istorijskoj povezanosti.

¹² Isto tako se može to, što je ovde rečeno o demonima istorijske nauke, na negativan način i.d. dovesti u povezanost sa tim, što Rudolf Štajner izvodi u oba predavanja o psihoanalizi (10. i 11. novembar 1917, GA 178) o neslobodno-nesvesno-demonskom u ljudskoj prirodi. Ovde mišljeni „dobri“ demoni mogu da se razmatraju kao inspiratori dela, koja se u istorijskom postanku izvršavaju u skladu sa naprednim duhovnim suštstvima, koja impulsiraju istoriju.

¹³ Zahvaljujemo Jürgenu von Groneu na važnoj dopuni i preciziranju Steinovog izveštaja o razgovoru. Neposredno pre Steinove smrti Grone ga je posetio u Londonu i zabeležio sledeće: „Rudolf Štajner je rekao J. W. Steinu, 'Schröer je trebao da vodi novo zasnivanje geteanzma preko umetničkih oblasti naviše do umetničkih oblikovanja, sve do *formi*, kakve su kasnije preko Rudolfa Štajnera bile stvorene u građevini Geteanuma!‘ Iza toga se J. W. Stein nije mogao uzdržati, pa je postavio sledeće pitanje: 'Šta bi za Vas onda ostalo još kao zadatak?' Rudolf Štajner mu je odgovorio samo ovo: 'Reinkarnacija i karma!'“ (*Saopštenja iz antropozofskog rada*, god. 15, br. 35. Stuttgart 1961).

Mišljenje i najstarije biće Arhaja

Odlučujuće pitanje W. J. Steina postavljeno Rudolfu Štajneru

W. J. Stein je napisao u svom članku „O intuitivnom saznanju“ (1924.):

Knjiga „Filozofija slobode“ vodi do toga, „živeti u Bogu“. Kako je to mišljeno, nalazi se na 260. str. „Filozofije slobode“ [u izdanju Wort 2016. na 227. str. *prim. prev.*] Tu se kaže: „Zajedničko prabiće, koje prožima sve ljude, dohvata stoga čovek u svom mišljenju. Taj sa sadržajem mišljenja ispunjen život u stvarnosti je istovremeno život u Bogu.“ Iznad čovekove svakodnevne (obične) svesti razvijaju se viša stanja svesti, koja u klici postoje u svakodnevnoj svesti. Dokaz ove činjenice dao sam u završnom poglavlju moje disertacije. Doživljavanje ovih viših stupnjeva svesti, što znači razvijanje tih klica položenih u ljudsku svest, vodi do doživljavanja svetova svesti viših hijerarhija. Šta je Andeo ili Arhandeo, ili šta su suštastva, koja se označavaju imenima Duhovi ličnosti, Arhaji ili Prapočeci, o tome se dobije ispravna predstava tek, ako se nešto zna, kako neko takvo suštastvo samo sebe doživjava (...) Prikazivanja Rudolfa Štajnera daju opis sopstvenog stanja svesti hijerarhija, i put saznanja, koji on pokazuje, vodi do razvitka tih klica što dremaju u svakom čoveku, čijim punim obrazovanjem čovek postiže stanja svesti, koja vode u unutrašnji život hijerarhija. Ko hoće da dopusti prikazima takve vrste da deluju na njega, naći će ih u knjizi Rudolfa Štajnera „Tajna nauka“. Ako se on kroz čitanje ove knjige (...) dovoljno upoznao sa ovim suštastvima, on može tako opremljen sa svojim znanjem ponovo da se vrati knjizi „Filozofija slobode“. On će tada sasvim drugačije da čita reći: „Zajedničko prabiće, koje prožima sve ljude“, nego pre, kada je ove reči razmatrao sa filozofskom svešću. On će se sada pitati: Kakvo je to biće? Meni samom je to pitanje postalo goruće. Hteo sam da znam, gde sam ja misleći (...) U tim okolnostima sam smeо gospodinu dr Štajneru da postavim pitanje o ovom biću, i on mi je dao odgovor: 'To je neka vrsta grupne duše čovečanstva, to je najstariji od Arhaja, koji je upravo na putu, da postane Duh oblika.' (...) Bio je to doživljaj koji usrećuje (...) Tu sam znao, čovek doseže, iako samo u klici, sa svojom svešću, i to doduše sa svojom običnom svešću, u sferu svesti hijerarhija. Tada sam tek znao, da su sve hijerarhije u čoveku, i ako se samo čovek prozre u njegovom celokupnom suštastvu, tako se objavljaju takođe hijerarhije. Tu sam tek mogao da shvatim, da se u „Filozofiji slobode“ u punom sadržaju kao klica nalazi duhovno-naučno učenje, i to već u obliku „Filozofije slobode“, koji je ona imala 1894. Bio je to važan doživljaj za sopstvenu sigurnost saznanja.

Ceo članak je odštampan u: W. J. Stein/Rudolf Steiner – *Dokumentacija putokaznog zajedničkog delovanja*, Dornach 1985, str. 280 i dalje. (izd. T. Meyer)

Preveo Siniša Nikolić